

*Sobre
l'encreuament de
fidelitats en el
regne de Mallorca
medieval*

Pau Cateura Bennàsser
*Universitat de les
Illes Balears*

Mayurqa
(1999), 25:
177-186

SOBRE L'ENCREUAMENT DE FIDELITATS EN EL REGNE DE MALLORCA MEDIEVAL

Pau Cateura Bennàsser

INTRODUCCIÓ

Després de quasi vuitanta anys sense operacions d'envergadura, Jaume I decidí la conquesta de les illes Balears. No semblava una operació especialment complexa i podia tenir un efecte propagandístic important de la dinastia de Barcelona. Però el disseny de l'empresa va ser més fruit de la voluntat i de l'entusiasme que de la planificació. Per això, en una primera embranzida, solament Mallorca va poder ser ocupada. Eivissa i Menorca seran incorporades en cronologies i per personatges diferents del Conqueridor.

Aquest fenomen no deixarà de tenir influència com a fet diferencial entre les illes i d'alguna manera impedirà que l'arxipèlag gaudeixi des del principi d'una organització administrativa estructurada i homogènia. Després, el 1276, comença el recorregut del regne independent de Mallorca, per voluntat expressa de Jaume I. Tot plegat sembla que allunya les illes del Principat, en introduir nous lligams i sentiments envers la nova dinastia.

Però cal no oblidar que, darrere les contingències polítiques de l'època, existeixen estrats permanents. Amb la conquesta catalana de 1229-1232 arriba també una cultura, amb el seu vaixell insigne que és la llengua. Per això no resulta gens estrany que la llengua catalana conquereixi ràpidament un estatus, que abans corresponia en exclusiva al llatí, de llengua oficial, utilitzada tant en els medis municipals com en la judicatura.

Tot el que acab d'apuntar aquí és el motiu del meu article, on intent reflexionar sobre el desenvolupament i interrelació entre l'esmentada identitat cultural i la dinàstica, posades en cert grau de tensió especialment al darrer quart del segle XIII i primera meitat del segle XIV.

A) LA LLEIALTAT CULTURAL

En el segle XIII, el segle de la conquesta de Mallorca, es produeix el triomf de les llengües «vulgars». Sant Tomàs, ben informat de la realitat de la seva època, afirmava categòricament que «*quaecumque sint illae linguae seu nationes, possunt erudiri de divina sapientia et virtute*». Totes les llengües són capaces de dur a la veritat. L'Església fa una lectura instrumental de les llengües «vulgars», però accepta implícitament el seu triomf i la seva càrrega identitària.

Tornar al veïl tema de l'origen dels pobladors de Mallorca sembla un exercici redundant. Jaume I va concebre l'operació de conquesta com una Creuada, cosa que volia dir que estava oberta a tothom que volgués lluitar contra els infeels. Genovesos i pisans es van mostrar interessats, per raons comercials, en l'empresa de Mallorca. Però, ni uns ni altres eren colonitzadors.¹ Els qui vénen a Mallorca per demanar terra i establir-se són grups familiars, germans (entre ells el pare i oncles de Ramon Llull), fins i tot individus venturers catalans. Jaume I els va organitzar per ciutats i viles —fins a un total de tretze— i els va dotar amb béns immobiliaris tant a la ciutat com a l'interior de l'illa.²

Malgrat la presència d'aragonesos, especialment entre els cavallers, no hi va haver cap distribució de terres entre ciutats i viles d'aquesta procedència. Els casos que hi ha sempre són distribucions a títol individual. Els altres districtes senyorials —el de Nunyo Sanç, comte del Rosselló, el del comte d'Empúries, el del vescomte de Bearn i el del bisbe de Barcelona— tenen una mateixa textura sociològica. L'únic que canvia és la procedència més focalitzada dels colonitzadors —del Rosselló en el cas del senyoriu de Nunyo Sanç.

Tot el que he dit convergeix en una obvietat prou coneguda però en què val la pena insistir: la colonització de Mallorca és una colonització catalana. L'assentament dels pobladors es va fer mitjançant el sistema de repartiments, per al primer grup dels qui participaren a la conquesta, i diferents sistemes d'establiment per als qui arribaren després. Avui sabem que l'ocupació de l'espai agrari de Mallorca no va ser obra d'un dia. Quinze anys després de la conquesta solament un 24,5% de les terres del comte Nunyo Sanç estaven ocupades per colonitzadors.³

Els drets de propietat tant del rei com dels nobles esmentats varen ser consignats en capbreus o llibres del repartiment. El més antic que s'ha conservat és el Llibre del Repartiment de la porció reial, és a dir, dels béns i drets pertanyents al rei a Mallorca. Els exemplars originals de l'esmentat llibre, datats el 1232, no s'han conservat. Avui solament en disposam de còpies. La més antiga és el còdex llatinoaràbic, publicat per Jaume Busquets.⁴ Les dues llengües emprades tenen la seva justificació, el llatí com a llengua dominant en els medis notariais, deutors d'una cultura escrita majoritàriament en llatí. L'àrab, en funció de la tasca que realitzaren els agrimensors musulmans en la delimitació de les porcions senyorials.

L'any 1249 Jaume I va crear el municipi de Mallorca, dirigit per sis jurats i un consell. El nou organisme genera documentació: les determinacions del consell, la correspondència, l'administració tributària. Però sobretot implanta des del primer moment una normalització del català dins l'administració municipal. Resulta altament significatiu que un any abans de constituir-se formalment el municipi de Mallorca, els cònsols (així s'anomenaven abans de cristal·litzar el nom de jurats) varen fer traduir al català la Carta de

¹ Els marsellesos, la comunitat urbana no catalana més important que va participar a la conquesta, varen rebre 323,5 jовades de terra conreable, equivalent a 3.676,5 hectàrees, el que representa un 6,4% del total de la terra repartida pel rei i un 3,2% del total de terra repartida pel rei i els nobles.

² Una relació de les ciutats i viles catalanes que varen ser dotades al Repartiment reial, a QUADRADO, J. M. *Historia de la conquista de Mallorca*, Vol. II. Palma, Editorial Mallorquina de Francisco Pons, 1958, pàg. 132-134.

³ MUT CALAFELL, A.; ROSELLÓ, G. *Remembrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports, 1993.

⁴ *El còdice latino-aràbig del Repartimiento de Mallorca (texto árabe)*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1954, pàg. 243-300.

Franqueses.⁵ Però aquest no va ser un fet puntual. Tots els documents reials, amb rang de privilegi o franquesa, varen ser des de llavors traslladats sistemàticament del llatí al català per ordre dels jurats. Dins aquest mateix context cal situar també la traducció «en vulgar» del Llibre del Repartiment, l'anomenat còdex català, possiblement entre els anys 1267-1269.

El començament de la dinastia privativa, amb Jaume II, no va suposar canvis lingüístics de cap tipus. La cancelleria reial dels reis de Mallorca emprà, com l'aragonesa, el llatí de forma predominant, però la documentació econòmica, integrada pels llibres de la Procuració Reial, és escrita en català. Els jurats de Mallorca empenen el llatí, però el català és predominant en la documentació interna i present en la correspondència amb els reis.⁶

L'any 1276 Jaume II va jurar els privilegis i franqueses del regne de Mallorca. En el mateix acte, el rei assenyala tenir al davant la carta de franqueses de Jaume I i una altra carta de confirmació de l'esmentada. El mateix va succeir, el 1311, quan Sanç va jurar els privilegis del regne i el 1333, amb motiu de la nova jura per Jaume III. Però en aquesta darrera data els jurats de Mallorca varen optar per ordenar una compilació de tots els privilegis i franqueses de Mallorca en un còdex. La tasca semblava imposar-se per l'acumulació de privilegis i franqueses. El resultat va ser el *Liber Regum* o *Llibre dels Reis*, acabat el 1334. El text és bilingüe: una part en llatí i una part en català. Dins la part llatina s'insereixen fins i tot traduccions al català dels Usatges de Barcelona i de privilegis donats per reis estrangers. Dels tres documents expedits per Ferran IV de Castella i Alfons XI, dos estan traduïts al català i un es manté en la llengua original.⁷

Després, ja en temps de Pere el Cerimoniós, el català és introduït en un medi tradicionalment vinculat al llatí: l'aparell judicial. L'any 1359 varen ser establides normes sobre la utilització del català («en vulgar») en els judicis i sentències, «per tal que los pledejants, qui no entenen llatí, sapien legir e entendre ço que contendrà en los processos». El mateix es dictamina sobre les receptes dels metges i els documents notariais.⁸

En el segle XIV el català és la llengua del poble i és també la llengua del poder. En el mes de març de 1374 el mercader mallorquí Joan Pere va embarcar en una nau castellana per un viatge a Màlaga i Sevilla. Quan la nau estava fondejada davant Màlaga va sentir-se morir. Decidí llavors dictar el seu testament i darreres voluntats al seu company Felip Miquel. El document, conservat parcialment i publicat per G. Llompart, està escrit en català. Hi ha dues deixes pictoses; una per a Montserrat i l'altra per al monestir de Santa Maria del Puig de Pollença, a Mallorca. Aquest document resumeix dos elements claus dels mallorquins de l'època: la llengua i la identitat religiosa.

Entre els anys 1342 i 1344, Jaume III de Mallorca i Pere el Cerimoniós mantenen una correspondència directa. Es tracta de cartes autògrafes, algunes en llatí, però d'altres en català.⁹ El parentesc —un dels vincles més forts que existeixen a l'Edat Mitjana— entre els

⁵ PÉREZ MARTÍNEZ, I. «Corpus documental balear. Reinado de Jaime I». A *Fontes rerum Balearium I* (Palma, Fundació Bartolomé March, 1977), pàg. 59-66, doc. 54.

⁶ Aquest és el cas de la sèrie de *Lletres missives* de la primera meitat del segle XIV.

⁷ QUADRADO, J. M. *Privilegios y franquicias de Mallorca*. Palma, 1894, pàg. 25-42.

⁸ CATEURA, P. *Política y finanzas del reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*. Palma, Institut d'Estudis Balearics, 1982, pàg. 330-331.

⁹ AGUILÓ, E. «Cartes autògrafes de Jaume III al Arxiu de la Corona d'Aragó». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, Vol. XI (1907), pàg. 45-49.

dos reis i la utilització del català donen a aquestes epístoles un caràcter únic. La llengua i els lligams familiars els uneixen, els objectius polítics els separen.

He fet un recorregut al llarg dels segles XIII i XIV per arribar a un punt conegut, per demostrar l'obvi. Amb la colonització arriba també una llengua, la llengua catalana. Aquesta mateixa llengua serà establerta a Eivissa i Formentera, l'any 1235, i a Menorca, el 1287. Inicialment la llengua té una circulació popular i poques vegades accedeix a l'escriptura. Però des de la instauració del municipi de Mallorca, el 1249, gran part de la documentació oficial serà escrita en català o traduïda a aquesta llengua. D'aquestes mateixes dates és la traducció al català del *Llibre del Repartiment*. Des de llavors el català és oficialitzat com a llengua usual en els medis municipals, judicials i en les institucions reials.

La lleialtat cultural de les illes queda ben palesa en l'ús de la llengua catalana. Al segle XIV cap nadiu de les illes Balears no té dubtes respecte a ser de «nació catalana».

B) LA LLEIALTAT DINÀSTICA

Quan el 1230 es produeix la conquesta de Mallorca, la Corona d'Aragó tenia una tradició centenària d'adscripcions territorials. Existia un model, el model fundacional, establert el 1137 en la unió del regne d'Aragó i Catalunya. Aquest model integra nous territoris incorporats a mitjan segle XII, com Tortosa i Lleida, que varen ser dotats d'una personalitat diferenciada com a marquesats. El mateix va passar el 1172, quan Gerard II va deixar el comtat del Rosselló a Alfons II d'Aragó. El Rosselló s'integra a la Corona però conservant la seva organització i estructura jurídica.

En el cas de Mallorca el disseny de la seva adscripció a la resta de territoris de la Corona ens és desconegut. Els documents anteriors a la conquesta són pactes de participació dels nobles i de repartiment dels béns. Però en cap moment no es parla de quin serà l'estatut del nou territori. Els problemes que es plantegen són els següents:

a) Quina serà la seva estructura políticoadministrativa.

b) Quin abast territorial tindrà l'esmentada estructura.

El primer document donat per Jaume I a Mallorca, duu data del primer de març de 1230. És la carta de franqueses.¹⁰ Feia sis mesos que el rei no havia expedit cap document, el que empena d'obscuritat tot el que va passar entre el 28 d'agost de 1229, quan surt de Salou, i la data esmentada. Sols la Crònica reial, escrita uns quinze anys després, ens proporciona un relat bèl·lic del succeït.

La carta de franqueses ens contesta les preguntes que ens formulàvem anteriorment:

— El rei es titula ja «*rex Aragonum et regni Maioricarum*».

— El rei concedeix la carta als «*populatoribus regni et civitatis Maioricarum, et habitantibus predictam civitatem et totam insulam*».

— El rei es comprometia a «*semper tenebimus vos ad coronam regni Aragonum*».

De les frases anteriors cal deduir algunes coses. El rei ha decidit crear un nou regne, el regne de Mallorca. El seu abast territorial és solament l'illa de Mallorca (quan el rei signa la carta de franqueses encara no s'havia establert el tractat de vassallatge amb els musulmans de Menorca, ni Eivissa havia estat conquerida). El rei ha incorporat per primera vegada Mallorca a la seva relació d'intitulacions tradicionals (la de *rex Aragonum, comes*

¹⁰ PÉREZ MARTÍNEZ, L. *Opus citatum*, pàg. 59-66.

Barchinone et dominus Montispeulani). Finalment, el rei estableix el principi de la indivisibilitat del regne de Mallorca respecte a la corona del regne d'Aragó.

Cal fixar-se en el que he dit perquè algunes de les afirmacions reials ens resulten ambigües, d'altres varen tenir repercussions importants, d'altres finalment no varen poder ser mantingudes per Jaume I.

És cert que el rei concedeix la carta als pobladors del regne i ciutat de Mallorca, però també és cert que Jaume I en la seva relació de títols diu clarament «rei d'Aragó i del regne de Mallorca» quan el més lògic hauria estat intitular-se «rei d'Aragó i de Mallorca». Però no es tracta d'una errada involuntària. Des de 1230 fins a 1238 el rei emprà la intitulació de «rei d'Aragó i del regne de Mallorca». Per què el rei va utilitzar aquest sistema d'intitulació oblic o elíptic? La resposta pot ser el desig reial de no equiparar els dos regnes, un regne històric —el d'Aragó—, membre fundacional de l'anomenada Corona d'Aragó, amb un territori nou, recent conquerit. També hi podria haver dins la ment reial una volguda indefinició del rang polític del nou territori (una espècie de sí, però no). De fet, solament una vegada conquerida València el rei emprà la intitulació, ara ja normalitzada, de «rei d'Aragó, de Mallorca, de València».¹¹

Entre els aspectes duradors de la carta de franqueses hi ha l'abast territorial del regne de Mallorca. El regne es projecta solament damunt l'illa de Mallorca. Eivissa serà conquerida per Guillem de Montgrí, Pere de Portugal i Nuño Sanç el 1235, passant a ser un territori senyorial. Menorca serà conquerida el 1287 per Alfons el Franc. Per això, quan, el 1276, Jaume II jura els privilegis i franqueses, ho fa dirigint-se als «ciutadans e habitants de la ciutat e de tot lo regne de Malorques». Menorca, Eivissa i Formentera solament compareixeran en el marc del tractat d'infeudació, signat el 1279, entre l'esmentat Jaume II i Pere el Gran. Aleshores, el primer assenyala que és «rey de Malorcha, sobre lo regne de Malorcha ab les yles de Menorcha e de Ivissa e ab altres yles ajaents a aquell regne». En resum, Menorca, Eivissa i Formentera *no són* el regne de Mallorca, sinó que són adjacents al regne de Mallorca. Aquesta diferenciació no deixarà de tenir efectes de cara al futur, no ajudant precisament a sentir-se membres d'una mateixa comunitat civil, en igualtat de condicions.

Entre els compromisos que no varen poder ser mantinguts per Jaume I, el primer va ser el de la unió a la Corona. La conjuntura política i una concepció privada i familiar de la institució monàrquica varen conduir el regne de Mallorca a camins i indrets inesperats. El 1231, Jaume I infeudava el regne de Mallorca a un cavaller de fortuna, Pere de Portugal, que des de llavors s'anomena «senyor de Mallorca». Pere de Portugal participarà, el 1235, en la conquesta d'Eivissa. Jaume I recuperarà Mallorca entre els anys 1244-1254. Després tornarà a concedir l'administració de les Illes a Pere de Portugal i, en morir aquest el 1256, el rei enviarà el seu fill Jaume a les Illes, en qualitat d'hereu.¹² L'any 1276 aquest Jaume heretarà el regne de Mallorca, amb «les illes adiaents», i els comtats del Rosselló i la Cerdanya, Montpeller i altres territoris menors, començant la dinastia privativa o mallorquina.

¹¹ El divuit d'octubre de 1238 Jaume I emprà, per primera vegada, la intitulació normalitzada de *rex Aragonum, Maioricarum, Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispeulani* (HUICI MIRANDA, A.: CABANES PECOURT, M. D. *Documentos de Jaime I de Aragón*, Vol. II. València, Anubar Ediciones, 1976, pàg. 43-44, doc. 277).

¹² CATEURA, P. «Mallorca a la segona meitat del segle XIII (aspectes polítics i financers fins a 1276)». *Estudis Baleàrics* 17 (1985), pàg. 57-86.

De tot el que acab de dir cal retenir algunes coses. Pràcticament des de la conquesta els mallorquins s'acostumen a ser governats per personalitats diferents dels reis d'Aragó. El 1232, els mallorquins varen jurar Pere de Portugal com a senyor de Mallorca. El 1256, l'infant Jaume va jurar les franqueses del regne i va ser acceptat com a hereu del regne de Mallorca. Jaume II va jurar les franqueses, ara ja com a rei, el 1276, i va ser acceptat.

Després, el 1285, l'infant Alfons, en nom del seu pare, el rei Pere el Gran, va ocupar Mallorca i va rebre el vassallatge de la ciutat i les viles de l'interior de Mallorca. Tretze anys després, Jaume II de Mallorca va recuperar el domini de les illes, rebent l'homenatge de ciutat i viles del regne.

Tot plegat determina que la meitat dels anys que van des de 1230 a 1300 varen estar-se sota el domini de Pere de Portugal i de l'infant Jaume (després Jaume II) i la resta sota control directe dels reis d'Aragó. Entre els mallorquins es desenvoluparà el que podríem anomenar un sentiment d'estar-se a una mateixa casa, però amb habitacions separades. Atesa la fluïdesa dels canvis, es desenvoluparà també un sentit de «fidelitat flexible».

A partir de llavors i fins al 1343 la Corona de Mallorca s'estabilitza. Durant aquests quaranta anys, la Corona de Mallorca funciona malgrat els greus dèficits institucionals existents. El màxim organisme de relació amb el rei serà de tipus municipal: el Consell General. Ni Jaume I va crear unes Corts ni els seus successors ho varen intentar. El resultat va ser una dispersió dels interessos polítics i socials de les illes i dels territoris continentals. Qualsevol qüestió comunitària, la formació d'un estol per exemple, suposava obrir un torn de negociacions complex, sota l'arbitratge del rei.

Una estructura tan atomitzada va poder mantenir-se mercès a alguns factors clau. En primer lloc el desenvolupament econòmic de tots els territoris de la Corona de Mallorca fins al 1330, data en què comença la guerra amb Gènova i les primeres crisis agràries. En segon lloc el lligam lingüístic. Els territoris pirenenes i les illes comparteixen una mateixa llengua. En tercer lloc el lligam dinàstic. La fidelitat als reis de Mallorca havia quedat ben palesa en l'acceptació com a rei de Jaume II, el 1276, de Sanç, el 1311, i de Jaume III, el 1333.

En circumstàncies complexes, com la mort de Sanç el 1324 i la reivindicació per Jaume II d'Aragó de la Corona de Mallorca, l'esmentada fidelitat torna a posar-se en pràctica. Quan al setembre de 1324, els missatgers de Jaume II d'Aragó es traslladaren a Mallorca per reivindicar la successió de Sanç, els esmentats no varen ser rebuts a la ciutat de Mallorca. Els jurats varen citar els missatgers a les cases d'una vinya, situada al terme de la ciutat. Allà els varen fer saber que les pretensions de Jaume eren contràries al dret i al testament de Jaume I.

Aquest nexxe rei-regne, sempre dins les coordenades feudals de privacitat, queda ben establert en diferents documents de l'època. Quan el 1330 Jaume III signa un conveni bilateral amb el rei d'Aragó per a la formació d'una armada contra els genovesos, la relació s'estableix entre el «rey de Malorques, compte de Rosseló e de Cerdanya e senyor de Muntpestler e les gents nostres» i el rei d'Aragó i els consellers i prohòmens de Barcelona.

Quan fa fallida un dels tres elements fonamentals que abans he consignat, tot el sistema que cohesionava la Corona de Mallorca trontolla. Des del moment que l'economia comercial del regne de Mallorca fa fallida, degut tant al context internacional com als conflictes mediterranis, surten a la superfície contradiccions i debilitats. Contradiccions per la concurrència en la recerca de recursos. Debilitats per la consciència de la impotència de

fer front als nous reptes de l'època. L'any 1338 la feblesa del regne de Mallorca queda ben palesa. Informes arribats parlaven de la construcció de quaranta galeres a Gènova per damnificar les illes. El mateix any el rei del Marroc pretenia envair l'arxipèlag amb altres quaranta vaixells i després, a final d'any, ja es parla de cent vaixells. El mes d'agost d'aquest any, el lloctinent de Mallorca reconeixia que disposava de tretze galeres preparades, quatre de grosses en construcció, i en cas necessari podrien ser armats quinze llenys, vaixells lleugers.¹³

El problema del regne de Mallorca era l'estructura comercial de la seva economia. Aquesta espècie de monocultiu el feia molt sensible als conflictes mediterranis i als canvis de conjuntura. Una altra qüestió eren els territoris continentals de la Corona de Mallorca més bolcats cap a una economia industrial.

La consciència d'aquesta debilitat, especialment sensible en la part insular dels territoris de la Corona, i les contradiccions constants sols tenien dues sortides: una d'interna i una d'externa. El problema constitucional de la Corona, la creació d'un organisme —Cort, Parlament— com a instrument de relació amb la monarquia que evitàs las discussions bilaterals entre els territoris insulars i continentals estava damunt la taula, però no va arribar a plantejar-se. La disputa pels contribuents, com els jueus, enverina les relacions entre el rei i el municipi de Mallorca. La dispensa de pagament atorgada per Jaume III al col·lectiu de privilegiats, prèviament inserits en l'aparell fiscal del municipi, i l'ampliació dels privilegis dels cavallers afegeix llenya al foc.¹⁴ La multa de 100.000 lliures imposada pel lloctinent de Mallorca, amb el consentiment de Jaume III, als jurats de Mallorca perquè enviassin a Perpinyà dues persones expertes en l'encunyació de moneda clou una agenda farcida de problemes.

L'abdicació de Jaume III en la resolució d'aquests problemes (renunciar al control dels jueus significava renunciar a recursos fonamentals, suprimir les desgravacions fiscals dels privilegiats suposava alienar-se el recolzament d'aquest col·lectiu) posa en tensió dues qüestions: la fidelitat i la viabilitat del sistema polític vigent. Per això, Jaume III no és una víctima, el 1343, d'una qüestió dinàstica, l'enfrontament amb el seu cunyat Pere el Cerimoniós, sinó d'un context econòmic, d'una conjuntura econòmica que ha canviat.

C) DE LA NECESSITAT FER VIRTUT

La Corona de Mallorca fracassa en l'empresa de crear un organisme d'interlocució amb la monarquia, a crear quelcom comú a tots els territoris que la conformaven. Per això es produïx un fet inèdit. Els territoris de l'antiga Corona de Mallorca s'integraran a la Corona d'Aragó, el 1343-1345, de forma separada. El regne de Mallorca, primer, i després els territoris continentals s'integraran cadascú pel seu compte dins la Corona d'Aragó, però no com un mateix bloc polític.

Ara bé, el desenvolupament polític del regne de Mallorca, entre els anys 1276 i 1343, fa comparèixer realitats institucionals alternatives. No hi ha corts ni parlaments, però hi ha jurats i Consell General de Mallorca. Curiosament, durant tot el període de la dinastia

¹³ La situació dramàtica que es viu a Mallorca durant aquest any queda ben palesa en la documentació de l'època, especialment a l'ARM, AH, LC 21.

¹⁴ CATEURA, P. *El regne esvatit (desenvolupament econòmic, subordinació política, expansió fiscal, Mallorca, 1300-1335)*. Palma, El Tall del Temps, 1998.

privativa, els jurats i el Consell General de Mallorca faran la funció de Consell Insular i de Consell Interinsular, coordinant les polítiques de les altres illes de l'arxipèlag.

En funció d'això els jurats assumiran el paper de defensors de la «terra». L'any 1330 els jurats, en carta a Jaume III que exigia més esforços per a la guerra amb Gènova, afirmaven que «l'estament de la terra» no ho permetia. El 1334, una nota de Ramon des Poal, executor material del còdex *Llibre dels Reis*, assenyalava que la tasca li fou encomenada pels «*juratos civitatis et totius patrie Maioricarum, ad honorem seu utilitatem atque ad bonum regimen civitatis et totius regni supradicti*».

Terra, poble, pàtria compareixen al segle XIV per expressar identitats noves, independents de la relació tradicional rei-vassall, rei-gents. És cert, però, que la seva aparició va vinculada a fets puntuals, a circumstàncies extraordinàries. Un informe confidencial, elaborat per un dels partits sorgits a l'entorn del problema de la successió de Martí l'Humà ho manifesta clarament.¹⁵ A la Mallorca de 1410-1412 hi havia dos partits o «partides», l'anomenada «mallorquina» integrada per mercaders, menestrals i pagesos. La «partida aragonesa» la formaven majoritàriament cavallers i ciutadans. La primera era partidària de Jaume d'Urgell. La segona es decidí per Ferran d'Antequera. Les acusacions que formula la «partida aragonesa» contra la «mallorquina» anaven dirigides contra dues de les seves propostes:

1) «Que fessen consell per sí mateys», convocant els candidats a succeir Martí l'Humà per exposar els seus drets i finalment decidir qui havia de ser proclamat rei.

2) En segon lloc, «si en aquell temps ell [Jaume d'Urgell] hi fos anat, li hagueren dada la senyoria de la illa».

Després, el 1450, la revolta forana enceta de nou el tema. En un memorial, dirigit pels forans al governador de Mallorca i publicat per Guillem Morro,¹⁶ parlen que «la dita part forana, adjuncta en una bona voluntat, en deffenció del molt alt senyor rei e de la seva terra». Els jurats de Mallorca, en carta als consellers de Barcelona, diuen que els forans «mostren no haver senyor, ans s'esforsen regir-se per comuna, no obeint lo governador». Finalment, segons declaracions d'alguns testimonis, els dirigents de l'esmentat moviment, feien manaments «de part del senyor rei e de los conservadors de la terra».

La identitat lingüística dels mallorquins de l'època sembla que és incorporada i transcendida, en els segles XIV i XV, a quelcom superior, la identitat com a poble, realitat sentida i viscuda, especialment en moments difícils. La fidelitat al rei i la conservació de la terra no es viuen com una contradicció sinó com quelcom compatible. El sistema de fidelitats verticals de l'Edat Mitjana sembla difícil d'esvair.

¹⁵ CATEURA, P. «El bipartidismo en la Mallorca de comienzos del siglo XV». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 41 (1985), pàg. 157-170.

¹⁶ *Mallorca a mitjan segle XV. El Sindicat i l'alçament forà*. Palma, Edicions Documenta Balear, 1997. L'autor, tant a l'obra publicada com a la tesi doctoral que li dona origen, publica nombrosos documents al·lusius al tema.